

พุทธศาสนสุภาษิต

(แยกตามนวังคสัตถุศาสน์)

คำสอนในพระพุทธศาสนามีองค์ 9 ประการ ที่เรียกว่า นวังคสัตถุศาสน์

ได้แก่ สุตตะ เถยยะ เวชยากรรม คถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อष्टฎกธรรม และ เวทลละ

พุทธศาสนสุภาษิต ได้มาจากเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในคำสอนดังกล่าว ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นเนื้อความสั้น ๆ ที่ทรงคุณค่า ให้ข้อคิด ข้อเตือนใจ ให้ผู้ที่ได้ศึกษาแล้ว มีความรู้ความเข้าใจ และยึดถือเป็นหลักธรรมประจำใจ เพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติ ในแนวทางที่ถูกที่ควร ตรงทาง อันจะนำไปสู่ความสุข ความเจริญงอกงามในชีวิตของตน แล้วยังเป็นการเสริมสร้างสันติสุข ในสังคมโลกอีกด้วย

พุทธศาสนสุภาษิต ณ ที่นี้ได้แบ่งออกเป็นหมวดต่าง ๆ เพื่อให้สะดวกแก่การศึกษา และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างมีระบบ

อัตถวรรค - หมวดตน

อดตา หเว ชิต์ เสยฺโย ชนะตนันนฺนํหฺลละ เป็นดี

อดตา สฺทหนฺโต ปุริสสฺส โชติ คนที่ฝึกดีแล้วเป็นแสงสว่างของบุรุษ

อดตนา ว กตํ ปาปํ อดตนา สฺกฺกิลิสฺสติ คนทำบาปเองย่อมเศร้าหมองเอง

อดตตฺถปฺปญฺญา อสุจึ มนุสฺสา มนุชฺชํผู้เห็นแก่ประโยชน์ตน เป็นคนไม่สะอาด

อดตานญฺเจ ปิยํ ชลญฺญา รกฺเขยฺย นํ สุรฺกฺกจิตฺ อดตานญฺเจ ตถา กยิรา ขณฺณมฺนุสฺสาสติ

ถ้ารู้ว่าตนเป็นที่รัก ก็ควรรักษาตนนั้นให้ดี ถ้าพร่ำสอนผู้อื่นจันใด ก็ควรทำตนจันนั้น

สฺทหนฺโต วต ทเมถ อดตา หิ กิร ทุทุทโม

ผู้ฝึกตนดี ควรฝึกผู้อื่น ได้ยินว่าตนแลฝึกยาก

อดตานํ ทมยฺนติ สฺพพฺพตา ผู้ประพฤติดี ย่อมฝึกตน

ทุกฺคา อุทฺตรธฺตฺตานํ ปงฺเก สฺนฺโนว กุณฺชโร

จงถอนตนขึ้นจากหล่ม เหมือนช้างตกหล่มถอนตนขึ้นจะนั้น

อดทนเมว ปฐมึ ปฐฎุเป นึเวสเย อดลญมณุสาเสยข น กิลิสเสยข ปณฐิติโต
บับทิตพิงตั้งตนไว้ในคุณอันสมควรก่อน สอนผู้อื่นภายหลัง จึงไม่มัวหมอง

อัปปรมาทวรรค - หมวดไม่ประมาท

อปปรมาทญจ เมธาวี ธนั เสฎฐัฎว รกขติ
ปราชญ์ย่อมรักษาความไม่ประมาทไว้ เหมือนทรัพย์อันประเสริฐ

อปปรมตุดาน น มึยนุด ผู้ไม่ประมาท ย่อมไม่ตาย

อปปรมตุดโต หิ ฌายนุดโต ปปุโปติ วิบุลลึ สุกขั
ผู้ไม่ประมาทพินิจอยู่ ย่อมถึงสุขอันไพบูรณ์

อปปรมาโท อมตัม ปทัม ความไม่ประมาท เป็นทางไม่ตาย

อปปรมตุดโต ปมตุดเตสสุ สุตเตสสุ พหุชาคโร อพลสสุสัว ลึชมสสุโส หิตุวา ยาคิ สุมเชโส
คนมีปัญญาดีไม่ประมาทในเมื่อผู้อื่นประมาท มักตื่นในเมื่อผู้อื่นหลับ
ย่อมละทิ้งคนนั้น เหมือนม้าไฟเท้าเร็ว ที่ม้าไม่มีกำลังไป ฉะนั้น

อุฎฐานาวโต สติมโต สุกกิมมสุส นิสมมการิโน
สญญตสุส จ ฐมมชิวิโน อปปรมตุดตสุส ยโสทิวทตติ
ยศย่อมเจริญแก่ผู้มีความหมั่น มีสติ
มีการงานสะอาด ไคร่ครวญแล้วทำ ระวังดีแล้ว เป็นอยู่โดยธรรม และไม่ประมาท

กัมมวรรค - หมวดกรรม

सानิ กมมมานิ นยนุติ ทุกคคิ
กรรมชั่วของตนเอง ย่อมนำไปสู่ทุกคดี

สุกัรึ สาธุณา สาธุ ความดี อันคนดีทำง่าย

สาธุ ปาเปน ทุกกัรึ ความดี อันคนชั่วทำยาก

ตญจ กมมัม กตติ สาธุ ยั กตุวา นานุดตปฺปติ
ทำกรรมใดแล้วไม่รู้ใจภายหลัง กรรมที่ทำนั้นแลเป็นดี

น ตั กมม กต สาทู ยี่ กตวา อนุตปฺปติ
ทำกรรมใดแล้วร้อนใจภายหลัง กรรมที่ทำแล้วนั้นไม่ดี

ยาทิสั วปเต พิชั ตาทิสั ลภเต ผลั
กตุยามการี กตุยามั ปาปการี จ ปาปกั
บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น
ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว

นิสมม กรณั เสยฺโย ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำดีกว่า

รกุเขยฺย อตุตโน สาทู ลวณั โลณตั ยถา
พึงรักษาความคิดของตนไว้ ดังเกลือรักษาความเค็ม

นानตุถกามสฺส กรเขยฺย อตุถั ไม่พึงทำประโยชน์แก่ผู้มุ่งความพินาศ

อติสึตํ อติอุณฺหํ อติสายมิทํ อหุ
อิติ วิสุทฺฐกมฺมนเต อตุถา อจุเจนฺติ มาณเว
ประโยชน์ทั้งหลายย่อมล่วงเลยคน ผู้ทอดทิ้งการงาน
ด้วยอ้างว่า หนาวนัก ร้อนนัก เย็นเสียแล้ว

อถ ปาปานิ กมฺมานิ กริ พาโล น พุชฺฌติ
เสหิ กมฺเมหิ ทุมฺเมโธ อคฺคิททฺโตว ตปฺปติ
เมื่อคนโง่มีปัญญาทึบ ทำกรรมชั่วอยู่ก็ไม่รู้สึก
เขาเดือดร้อนเพราะกรรมของตน เหมือนถูกไฟไหม้

โย ปุพฺพเพ กรณียานิ ปจฺจนา โส กาคฺคมิจฺจติ
วรุณกณฺฐั ภณฺโฆว ส ปจฺจนา อนุตปฺปต
ผู้ใดปรารถนาทำกิจที่ควรทำก่อนในภายหลัง
ผู้นั้นย่อมเดือดร้อนในภายหลัง คุณมาณพ (ผู้ประมาทแล้วรีบ) หักไม้กุ่ม ฉะนั้น

สเจ ปุพฺพเพกตเหตุ สุขทุกขํ นิจฺจจฺจติ
โปราณกั กตํ ปาปํ ตเมโส มฺลจฺเจเต อธิณั
ถ้าประสบสุขทุกข์ เพราะบุญบาปที่ทำได้ก่อนเป็นเหตุ
ชื่อว่าเปลื้องบาปเก่าที่ทำได้ คุณเปลื้องหนี้ ฉะนั้น

สุขกามานิ ภูตานิ โย ทณฺเฑน น หีสติ
อตุตโน สุขเมसानุ เปจฺจ โส ลภเต สุขั

สัตว์ทั้งหลายย่อมต้องการความสุข ผู้ใดแสวงหาสุขเพื่อตน
ไม่เบียดเบียนเขาด้วยอาชญา ผู้นั้นละไปแล้ว ย่อมได้สุข

กิลีสวรรค - หมวดกิลีส

เยน สลฺเลน โอดิตฺถโม ทิสสา สพฺพา วิธาวต ตเมว สลฺลํ อพฺพยุหฺ น ธาวติ น สีหติ
บุคคลถูกถูกรวดไต่แทงแล้ว ย่อมเล่นไปทั่วทิศ ถอนลูกศรนั้นแล้ว ย่อมไม่เล่นและไม่จม

ยา กาจิมมา ทุกคฺติโย อสุมี โลกเ ปรมฺหิจ อวิชฺชา มุลกา สพฺพา อิจฺฉาโลกสมฺมุสฺสยา
ทุกติในโลกนี้และโลกหน้า ล้วนมีวิชาเป็นราก มีอิจฉาและโลกเป็นลำค้ำ

ปรวชฺชานุปฺสฺสิตฺส นิจฺจํ อุชฺฌมานสญฺญิโน อาสวา ตสฺส วฑฺฒนติ อารา โส อาสวภฺขยา
คนที่เห็นแต่โทษผู้อื่น คอยแต่ฟังโทษนั้น อาสวะก็เพิ่มพูน เขายังไกลจากความสิ้นอาสวะ

นิทฺทำ น พหฺลิกเรยฺย ชาคริยํ ภเชยฺย อาคาปี
คนที่ มาย่ หุสฺสํ ชิจฺจํ เมณฺฺน วิปฺปชฺเห สวิญฺญํ
ผู้มีความเพียรไม่ฟังนอนมาก ฟังเสพธรรมเครื่องตื่น ฟังละความเกียจคร้าน มายา
ความร่าเริง การเล่น และเมณฺฺนพร้อมทั้งเครื่องประดับเสียบ

กฺุหา ถทฺธา ลปา สิงฺคี อุณฺฺนพา จาสมาคิตา
น เต ธมฺเม วิรูหนฺติ สมฺมาสมฺพุทฺธเทสิเต
ผู้คนหลอกลวง เยอหยิ่ง เพื่อเจ้า ชี้อ้อ อวดดี และไม่ตั้งมั่น
ย่อมไม่มองงามในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว

โกธสฺส วิสมฺลสฺส มธฺรคฺคสฺส พฺราหฺมณ
วธํ อริยา ปฺลีสฺนติ ตถฺยฺหิ เณตฺวาน โสจติ
พราหมณ์ พระอริยเจ้าย่อมสรรเสริญผู้มาความโกรธ ซึ่งมีโคธเป็นพิษ
ปลายหวาน เพราะคนตัดความโกรธนั้นได้แล้ว ย่อมไม่เสรำโศก

โลโก โทโส จ โมโห จ ปฺริตํ ปาปเจตฺสํ หีสฺนติ อตฺตสมฺภูตา ตจฺจสาร์ว สมฺผลํ
โลกะ โทสะ โมหะ เกิดจากตัวเอง ย่อมเบียดเบียนผู้มีใจชั่ว คุจฺจุยไฝฆ่าต้นไม้ ณะนั้น

โกธํ ชฺเห วิปฺปชฺเหยยฺย มานํ สญฺโยชนํ สพฺพมตฺกิกเมยฺย
คณฺฺนารูปสฺมุํ อสชฺชมานํ อภิญฺจํ นานุปตฺนติ ทฺุกขา
บุคคลฟังละความโกรธ ฟังเลิกถือตัว ฟังก้าวล่วงสังโยชน์ทั้งปวง (เพราะ) ทุกข์ทั้งหลาย
ย่อมไม่ติดตามผู้ไม่ข้องอยู่ในนามรูป ไม่มีกังวลนั้น

ตณฺหา ขนฺติ ปุริสํ จิตฺตมสฺส วิชาวติ สตุโต สํสารมาปาที ทุกฺขาน ปริมุจฺจติ
ตณฺหา ยังคนให้เกิด จิตของเขาย่อมวิ่งพล่าน สัตว์ยังท่องเที่ยวไป จึงไม่พ้นจากทุกข์

ตณฺหา ขนฺติ ปุริสํ จิตฺตมสฺส วิชาวติ สตุโต สํสารมาปาที กมฺมํ ตสฺส ปฺรายนํ
ตณฺหา ยังคนให้เกิด จิตของเขาย่อมวิ่งพล่าน สัตว์ยังท่องเที่ยวไป จึงยังมีกรรมนำหน้า

อิจฺฉาย พหุณฺตี โลโก อิจฺฉา วินยาเย มุจฺจต
อิจฺฉาย วิปฺปหานเนน สพฺพํ ฉินฺหติ พนฺธนํ
โลกถูกความอยากผูกพันไว้ จะหลุดได้เพราะกำจัดความอยาก
เพราะละความอยากเสียได้ จึงชื่อว่าตัดเครื่องผูกทั้งปวงได้

อิจฺฉา นรํ ปริกฺขสฺสตี อิจฺฉา โลกสมฺมิตฺติ ทุชฺชหา
อิจฺฉา พุทฺธา ปุณฺณ สตุตา ปาเสน สกฺกมฺมิตฺติ ยถา
ความอยากย่อมชักลากนรชนไป ความอยากละได้ยากในโลก
สัตว์เป็นอันมากถูกความอยากผูกมัดไว้ คุจนางนถูกบ่วงรัดไว้ ฉะนั้น

อุเปกฺขโก สทา สโต น โลเก มนฺญติ สมํ
น วิเสสํ น นีเจยฺโย ตสฺส โน สนฺติ อุตฺตสทา
ผู้วางเฉยมีสติทุกเมื่อ ไม่สำคัญตนว่าเสมอเขา ดีกว่าเขา
หรือต่ำกว่าเขาในโลก ผู้นั้นชื่อว่า ไม่มีกิเลสเฟื่องฟูขึ้น

วิสุทฺธิ สพฺพเกฺลเสหิ โหติ ทุกฺเขหิ นิพฺพุติ
ความหมดจดจากกิเลสทั้งปวง เป็นทางดับทุกข์ทั้งหลาย

ตณฺหา ย อุกฺกาทิโต โลโก ชฺราย ปรีวาริโต
มจฺจนา ปิหิโต โลโก ทุกฺখে โลโก ปติภฺนฺนฺนํ
โลกถูกตัณหาก่อขึ้น ถูกชราล้อมไว้ ถูกมฤตยูปิดไว้ จึงตั้งอยู่ในความทุกข์

นินฺราสตุตี อนาคเต อตีตํ นานุ โสจติ
วิเวกทสฺสตี พสฺเสสฺสุ ทิภฺนฺนฺนํ จ น นียยติ
ผู้ไม่คำนึงถึงสิ่งที่ยังมาไม่ถึง ย่อมไม่เศร้าโศกถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว
ผู้เห็นความสังัดในผัสสะทั้งหลาย ย่อมไม่ถูกชักนำไปในทิฏฐิทั้งหลาย

มฺหุโ อตฺถํ น ชานาตี มฺหุโ ฐมฺมํ ปตฺสสต
อนฺธตมํ ตทา โหติ ยํ โมโห สหเต นรํ
ผู้หลงย่อมไม่รู้ธรรมดา ผู้หลงย่อมไม่เห็นธรรม
ความหลงครอบงำคนใดเมื่อใด ความมืดมิดย่อมมีเมื่อนั้น

ยศส นตฺถิ อิทํ เมติ ปเรสํ วาปี กณฺจนํ
มมตฺตํ โส อสํวินทํ นตฺถิ เมติ น โสจติ
ผู้ใดไม่กังวลว่า นี้ของเรา นี้ของผู้อื่น ผู้นั้น
เมื่อไม่ถือว่าเป็นของเรา จึงไม่เศร้าโศกว่าของเราไม่มี ดังนี้

ลฺหุโร อตฺถํ น ชานาติ ลฺหุโร ชมมํ น ปสฺสติ
อนฺุชตมํ ตทา โหติ ยํ โลโก สหเต นรํ
ผู้โลกย่อมไม่รู้หรือรล ผู้โลกย่อมไม่เห็นธรรม
ความ โลกเข้าครอบงำคนเมื่อใด ความมีคมีดย่อมมีเมื่อนั้น

โกธวรรค - หมวดโกรธ

โกโร สตฺถมถํ โลกํ ความโกรธเป็นดังสนิมในโลก

อนตฺถชนโน โกโร ความโกรธก่อความพินาศ

อนฺุชตมํ ตทา โหติ ยํ โกโร สหเต นรํ
ความโกรธครอบงำรชนเมื่อใด ความมีคมีดย่อมมีขึ้นเมื่อนั้น

โกโร จิตฺตปฺปโกปโน ความโกรธทำจิตให้กำเริบ

โกธํ ฆตฺวา สุขํ เสติ ฆาความโกรธได้ อยู่เป็นสุข

โกธาภิภูโต กุสฺลํ ชหาติ ผู้ถูกความโกรธครอบงำ ย่อมละกุศลเสีย

ทุกุขํ สยติ โกธโน คนมักโกรธ ย่อมอยู่เป็นทุกข์

ญฺาติमितฺตา สุหชชา จ ปริวชฺเชนฺติ โกธนํ
ญฺาติมิตรและสหาย ย่อมหลีกเลี่ยงคนมักโกรธ

ลฺหุโร ชมมํ น ปสฺสติ ผู้โกรธ ย่อมไม่เห็นธรรม

ปจฺจนา โส วิคเต โกเช อคฺคิททฺโฆว ตปฺปติ
ภายหลังเมื่อความโกรธหายแล้ว เขาย่อมเดือดร้อนเหมือนถูกไฟไหม้

โกธํ ทเมน อฺุจฺฉินฺเต พิงตัดความโกรธด้วยความข่มใจ

ขันตีวรรค - หมวดอดทน

อตุตโนปี ปเรตญจ อตุถาวโห ว ขนฺติโก
สกุคโมกขคมํ มกุคํ อารุพุโห โหติ ขนฺติโก
ผู้มีขันติ ชื่อนำนำประโยชน์มาให้ ทั้งแก่ตนทั้งแก่ผู้อื่น
ผู้มีขันติ ชื่อว่าเป็นผู้ขึ้นสู่ทางไปสวรรค์และนิพพาน

เกวลานปี ปาปานํ ขนฺติ มุถํ นิกนฺตติ
ครทกลหาทีนํ มุถํ ขนฺติ ขนฺติโก
ขันติ ย่อมตัดรากแห่งบาปทั้งสิ้น
ผู้มีขันติชื่อว่าย่อมขุดรากแห่งความติดเียนและการทะเลาะกันได้

ขนฺติโก เมตตวา ลาภี ยสฺสสิ สุขสิลวา
ปิโย เทวมนุสฺसानํ มนาโป โหติ ขนฺติโก
ผู้มีขันตินับว่ามีเมตตา มีลาภ มียศ และมีสุขเสมอ
ผู้มีขันติเป็นที่รักที่ชอบใจของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย

สตุถโน วจโนวาที กโรติเยว ขนฺติโก
ปรมา ย จ ปุชาย ชินํ ปุชเชติ ขนฺติโก
ผู้มีขันติ ชื่อว่าทำตามคำสอนของพระศาสดา
และผู้มีขันติ ชื่อว่าบูชาพระชินเจ้าด้วยบูชาอันยิ่ง

สีลสมาธิคุณานํ ขนฺติ ปธานการณํ
สพฺเพปิ กุสลา ธมฺมา ขนฺตยาเยว วฑฺฒเนติ เต
ขันติเป็นประธาน เป็นเหตุ แห่งคุณคือศีลและสมาธิ
กุศลธรรมทั้งปวงย่อมเจริญเพราะขันติเท่านั้น

ขนฺติ ชีรสฺส ลงฺกาโร ขนฺติ ตโป ตปฺสฺสโน
ขนฺติ พลํ ว ยตีนํ ขนฺติ หิตฺสูขาวหา
ขันติเป็นเครื่องประดับของนักปราชญ์ ขันติเป็นคบะของผู้ پاکเพียร
ขันติเป็นกำลังของนักพรต ขันตินำประโยชน์สุขมาให้

น สุทฺธิ เสงฺเนน อตุถิ นปี เกวลี พุราหุมนโ
น เจว ขนฺติ โสรจจํ นปี โส ปรีนิพฺพุโต
ความบริสุทธิ์ก็ดี ผู้ที่จะประเสริฐล้วนก็ดี ขันติและ โสรจจะก็ดี
จะเป็นผู้เย็นสนิทก็ดี ย่อมไม่มีเพราะการชำระล้าง (ด้วยน้ำ)

นหุตมตุถิ มหตีปี เสนา สราชิกา ยูชฒมามา ลเถถ
ยัขนตุติมา สบปุริโส ลเถถ ขนตุพลสุสฺสูปสมนฺติ เวรา
เสนาแม่หฺมูใหญ่ พร้อมด้วยพระราชารบอยู่ไม่พืงได้ประโยชน์ที่สัตบุรุษผู้มีขันติพืงได้
(เพราะ) เวรทั้งหลายของผู้มีขันติเป็นกำลังนั้น ย่อมสงบระงับ

จิตตวรค - หมวดจิต

จิตตุ หนตุ สุขาวหิ จิตที่ฝีกแล้วนำสุขมาให้

จิตตุ คฺคตุ สุขาวหิ จิตที่คุ้มครองแล้วนำสุขมาให้

วิหฺลญฺตี จิตฺตวสานฺนวุตฺติ ผู้ประพตติตามอำนาจจิตย่อมถ่าบาก

เตลปคฺคตุ ยถา ปรีหเรยฺย เอว สจจิตฺตมฺนฺรฺกฺเข
พืงรักษาจิตของตน เหมือนคนประคองบาตรที่เต็มด้วยน้ำมัน

ยโต ยโต จ ปาปกิ ตโต ตโต มโน นีวารเย
ก็บ่าปเกิดจากอารมณ์ใด ๆ พืงห้ามใจจากอารมณ์นั้น ๆ

ยโต ยโต จ ปาปกิ ตโต ตโต มโน นีวารเย
ก็บ่าปเกิดจากอารมณ์ใด ๆ พืงห้ามใจจากอารมณ์นั้น ๆ

อนวัฏฺจจิตฺตํ จิตฺตํ สทฺธมฺมํ อวิชานโต
ปรีปฺวลปสาทํ สสุ ปญฺญา น ปรีปฺรติ
เมื่อจิตไม่มั่นคง ไม่รู้พระสัทธิธรรม
มีความเลื่อมใสเลือนลอย ปัญญาอย่ามไม่บริบูรณ์

ทิสฺ ทิสฺ ยนฺตุ กยิรา เวริ วา ปน เเวรินิ
มิจฺ ฉา ปณฺหิตํ จิตฺตํ ปาปิโย นํ ตโต กเร
โจรกับโจรหรือไฟกับไฟ พืงทำความพินาศให้แก่กัน
ส่วนจิตตั้งไว้ผิด พืงทำให้เขาเสียหายยิ่งกว่านั้น

อานาปานสุสฺสตี ยสุสฺส อปรีปฺญณา อภาวิตา
กาโยปี อิลฺลชิตฺโต โหติ จิตฺตมฺปิ โหติ อิลฺลชิตํ
สติกำหนดลมหายใจเข้าออก
อันผู้ใดไม่อบรมให้บริบูรณ์ ทั้งกายทั้งจิตของผู้นั้นก็หวั่นไหว

น ตั มาตา ปิตา กยิรา อญญู วาปีจ ฉลาดกา
สมมาปณิหิต จิตตํ เสขยโส น ตโต กร
มารดาบิดาหรือญาติเหล่าอื่น ไม่พึงทำเหตุนั้นให้ได้
ส่วนจิตที่ตั้งไว้ดีแล้ว พึงทำเขาให้ดีกว่านั้น

ยถา อการํ ทุจจนนํ วุญฺฐิ สมตวิชฺฆต
เอวํ อภาวิตํ จิตตํ ราโก สมตวิชฺฆตติ
ฝนย่อมร้าวรดเรือนที่มุงไม่ดีฉันใด
รากะย่อมร้าวรดจิตที่ไม่ได้อบรมฉันนั้น

เสโล ยถา เอกฆโน วาเตน น สมิริติ
เอวํ นิินทาปสํสาสุ น สมินฺชุนติ ปณฺฑิตา
ภูเขาหินแท่งทึบ ไม่สั่นสะเทือนเพราะถมฉันใด
บัณฑิตย่อมไม่หวั่นไหวในนิินทาและสรรเสริญฉันนั้น

จิตฺเตน นียติ โลโก จิตฺเตน ปริกสฺสต
จิตตสฺส เอกธมฺมสฺส สพฺเพว วสมนฺวคฺค
โลกถูกจิตนำไป ถูกจิตชักไป
สัตว์ทั้งปวงไปสู่อำนาจแห่งจิตอย่างเดียว

ปทุญฺฐจิตตสฺส น ผาติ โหต น จาปี นํ เทวตา ปุชฺชนติ
โย ภาตฺร เปตฺตติ กํ สาปเตยฺย อวญฺจยิ ทุคฺคกฺกมฺมการี
ผู้ใดทำกรรมชั่ว ล่อลวงเอาทรัพย์สมบัติพี่น้องพ่อแม่
ผู้นั้นมีจิตชั่วร้าย ย่อมไม่มีความเจริญ แม้เทวดาก็ไม่บูชาเขา

ชยวรรค - หมวดชนะ

ชยฺ เวรํ ปสวติ ผู้ชนะย่อมก่อเวร

สพฺพทานํ ฐมฺมทานํ ชินาติ การให้ธรรมย่อมชนะการให้ทั้งปวง

สพฺพสรํ ฐมฺมโร โส ชินาติ รสแห่งธรรมย่อมชนะรสทั้งปวง

สพฺพตรี ฐมฺมรติ ชินาติ ความยินดีในธรรมย่อมชนะความยินดีทั้งปวง

ตณฺหกุขโย สพฺพกุขํ ชินาติ ความสิ้นตัณหาย่อมชนะทุกข์ทั้งปวง

น ตั ชิต์ สาธุ ชิต์ ย ชิต์ อวชิยุติ ความชนะใจที่ชนะแล้วกลับแพ้ได้ ความชนะนั้นไม่ดี

อกุโณเรน ชินเ โกรธ ฟังชนะความโกรธด้วยความไม่โกรธ

อสาสาธนา ชินเ ฟังชนะคนไม่ดีด้วยความดี

ชินเ กทริย ทาเนน ฟังชนะคนตระหนี่ด้วยการให้

สขเจนาถิกวาทินั ฟังชนะคนพูดปดด้วยคำจริง

ทานวรรค - หมวดทาน

นตถิ จิตเตต ปสนนมห อุปปกา นาม ทกขิณา
เมื่อจิตเลื่อมใสแล้ว ทักขิณาทานชื่อว่าน้อยย่อมไม่มี

วิเจยย ทานั สุกตปฺปสตุถิ การเลือกให้ อันพระสุคตทรงสรรเสริญ

พาลา หเว นปฺปสัสนฺติ ทานั คนพาลเท่านั้น ย่อมไม่สรรเสริญทาน

ทท มิตฺตานิ คนฺถต ผู้ให้ ย่อมผูกไมตรีไว้ได้

ททมาโน ปิโย โหติ ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก

สุขุสส ทาตา เมธาวิ สุขั โส อธิคจฺจติ ปราชญ์ผู้ให้ความสุข ย่อมได้รับความสุข

เสฏฺฐนุทโท เสฏฺฐมฺุเปติ ฐานั ผู้ให้สิ่งประเสริฐ ย่อมถึงฐานะที่ประเสริฐ

อกฺคสฺมี ทานั ททตฺ อุกฺกํ ปุณฺณํ ปวทุตฺติ

อกฺกํ อายุ จ วมฺ โณ จ ยโส กิตฺติ สุขํ พลั

เมื่อให้ทานในวัดอุอันเลิศ บุญอันเลิศ อายุ

วรรณะ ยศ เกียรติ สุข และ กำลังอันเลิศ ก็เจริญ

อกฺคทายี วรทายี เสฏฺฐทายี จ โยนโร

ที่มายุ ยสวา โหติ ยตถ ยตถูปชฺชติ

ผู้ให้สิ่งที่เลิศ ให้สิ่งที่ดี ให้สิ่งที่ประเสริฐ

ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน มียศ ในภพที่ตนเกิด

ปฺุพฺเพ ทานาทิกํ ทตฺวา อิทานิ ลภตี สุขํ

มูลเว สินฺจิตฺ โหติ อุกฺเค จ ผลทายกั

ให้ทานเป็นต้นก่อน จึงได้สุขบัดนี้
เหมือนรดน้ำที่โคนให้ผลที่ปลาย

ยถา วาริวหา ปุรา ปริปุเรนติ สาคร
เอวมว อโตะ ทินนํ เปตานํ อุปกปฺปติ
ห้วงน้ำที่เต็ม ย่อมยังสาครให้เต็มได้ฉนั้น
ทานที่ให้แต่โลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่ผู้ละไปแล้วฉนั้น

โส จ สพฺพทโท โหติ โย ททาติ อุปสฺสยํ
อมตฺนทโท จ โส โหติ ฐมฺมมฺนุสฺสาคฺคิ
ผู้ใดให้ที่พอกอาศัย ผู้นั้นชื่อว่าให้สิ่งทั้งปวง
ผู้ใดสอนธรรม ผู้นั้นชื่อว่าให้อมตะ

อนฺนโท พลโท โหติ วตฺถโท โหติ วนฺณโท
ยานโท สุขโท โหติ ทิปโท โหติ จกฺขุโท
ผู้ให้ข้าวชื่อว่าให้กำลัง ผู้ให้ผ้าชื่อว่าให้ผิวพรรณ
ผู้ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข ผู้ให้ประทีปโคมไฟชื่อว่าให้จักขุ

อเทฺยเยสุ อทฺถํ ทานํ เทฺยเยสุ โย ปเวจฺจติ
อาปาสุ พฺยสนํ ปตุโตะ สหายํ อธิคฺจฺจติ
ผู้ใดไม่ให้ทานในคนที่ไม่ควรให้ แต่ให้ทานในคนที่ควรให้
เมื่อประสบปัญหา ย่อมได้พบผู้ช่วยเหลือ

ทุกขวรรค - หมวดทุกข์

สงฺขารา ปรมฺมา ทุกฺขา	สังขาร เป็นทุกข์อย่างยิ่ง
ทพิทฺธิยํ ทุกฺขํ โลก	ความจน เป็นทุกข์ในโลก
อณฺาทานํ ทุกฺขํ โลก	การเป็นหนี้ เป็นทุกข์ในโลก
ทุกฺขํ อนาโถ วิหฺรติ	คนไม่มีที่พึ่ง อยู่เป็นทุกข์
ทุกฺขํ เสติ ปฺราชิโตะ	ผู้แพ้ ย่อมอยู่เป็นทุกข์
อภฺยจฺนํ นานุปตฺนติ ทุกฺขา	ทุกข์ ย่อมไม่ตกถึงผู้หมดกังวล

ปิยาน์ อทสฺสนํ ทุกฺขํ การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก เป็นทุกข์

อปฺปิยานญจ ทสฺสนํ ทุกฺขํ การพบเห็นสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์

ฉัम्मวรรค - หมวดธรรม

ธมฺโม รหโท ออกทุทโม ธรรมเหมือนห้วงน้ำไม่มีตม

ธมฺโม สุฉินฺโณ สุขมาวหาติ ธรรมที่ประพาศติแล้ว นำสุขมาให้

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมาจารี ธรรมย่อมรักษาผู้ประพาศติธรรม

น ทุกฺคตํ คจฺจนฺติ ธมฺมาจารี ผู้ประพาศติธรรม ไม่ไปสู่ทุกฺค

ธมฺเม สฺฐิตํ น วิชหาติ กิตฺติ เกียรติ ย่อมไม่ละผู้ตั้งอยู่ในธรรม

ธมฺเม สฺฐิตา เยน กโรนฺติ ปาปกํ ผู้ตั้งอยู่ในธรรม ย่อมไม่ทำบาป

ธมฺมํ จเร สฺวจริตํ พึ่งประพาศติธรรมให้สุจริต

นภญจ ทูเร ปฐฺวี จ ทูเร ปารี สมฺมุตฺตสฺส ตทาหุ ทูเร
ตโต หเว ทูตรํ วัฒนฺติ สตถจ ธมฺโม อสตถจ ราช
เขากล่าวว่า ไฟกับดินไกลกัน และฝั่งทะเลก็ไกลกัน
แต่ธรรมของสัตบุรุษกับ อสัตบุรุษไกลกันยิ่งกว่านั้น

ยทา จ พุทฺธา โลกสฺมี อุปฺปชฺชนฺติ ปภงฺกรา
เต อิมํ ธมฺมํ ปกาเสณฺติ ทุกฺขุปฺสมคามินิ
เมื่อพระพุทธเจ้าผู้ทำความสว่างเกิดขึ้นในโลก
พระองค์ย่อมประกาศธรรมสำหรับดับทุกข์นี้

เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานวุตฺติโน
เต ชนา ปารเมสฺสนฺติ มจฺจุเชยฺยํ สฺวตฺตรํ
ชนใดประพาศติธรรม ในธรรมที่พระพุทธเจ้ากล่าวดีแล้ว
ชนเหล่านั้นจักข้ามแดนมฤตยูที่ข้ามได้ยาก

โย อิจฺเจ ทิพฺพโภคญจ ทิพฺพมาเยสฺสํ สุขํ
ปาปานิ ปรีวชฺ เชตฺวา ติวริธํ ธมฺมาจเร

ผู้ใดปราศนาโทษทรัพย์ อายุ สุข อันเป็นทิพย์
ผู้นั้นพึงงดเว้นบาปทั้งหลาย แล้วประพฤติสุจริตธรรม ๓ อย่าง

อุจฉินฺท สีนหมตฺตโน กุมฺภํ สารทิกว ปาณินา
สนฺติมคฺคเมว พุรุหย นิพฺพานํ สุกเตน เทลิตํ
จงเค็ดเชื้อไขของคนเสีย เหมือนเอาฝ่ามือเค็ดบัวในฤดูแล้ง
จงเพิ่มพูนทางสงบ (ให้ถึง) พระนิพพานที่พระสุคตแสดงแล้ว

จเซ ฐนํ องฺควรสฺส เหตุ องฺกํ จเซ ชีวิตํ รกฺขมาโน
องฺกํ ฐนํ ชีวิตญจาปี สพฺพิ จเซ นโร ฆมฺมมนุสฺสรนฺโต
พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ เมื่อรักษาชีวิตพึงสละอวัยวะ
เมื่อคำนึงถึงธรรม พึงสละอวัยวะ ทรัพย์ และแม้ชีวิต ทุกอย่าง

ชีรฺนติ เว ราชรรถา สฺวจิตฺตา อโถ สรีรมฺปิ ชรํ อุเปติ
สตนฺจ ฆมฺโม น ชรํ อุเปติ สนฺโต หเว สพฺพิ ปเวทยนฺติ
ราชรถอันงดงามย่อมคร่ำคร่า แม้ร่างกายก็เข้าถึงชรา
ส่วนธรรมสัตบุรุษย่อมไม่เข้าถึงชรา สัตบุรุษกับสัตบุรุษเท่านั้นย่อมรู้จักกันได้

เต ฉายิโน สาทติกา นิจฺจํ ทพฺหปรกฺกมา
ศุสนฺติ ชีรา นิพฺพานํ โยคกฺเขมิ อนฺตฺตริ
ผู้ฉลาดนั้นเป็นผู้เฟื่องพินิจ มีความเพียรติดต่อบากบั่นมั่นคงเป็นนิตย์
ยอมถูกต้องพระนิพพาน อันปลอดจากโยคะ หารธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้

นาณญฺตร โปษฺฆาตปฺสา นาณญฺตร อินฺทริยสํวรา
นาณญฺตร สพฺพนิสฺสคฺคา โสตุถิ ปฺสฺสามิ ปาณินํ
เรา (ตถาคต) ไม่เห็นความสวัสดิ์ของสัตว์ทั้งหลาย
นอกจากปัญญา ความเพียร ความระวังตัว และการสละสิ่งทั้งปวง

สนฺต จิตฺตา นิปกา สติมนฺโน จ ฉายิโน
สมฺมา ฆมฺมํ วิปฺสฺสนฺติ กามฺเส อเนกจิโน
ผู้มีจิตสงบ มีปัญญาเครื่องรักษาตัว มีสติเป็นผู้เฟื่องพินิจ
ไม่เชื่อใยในกาม ย่อมเห็นธรรมโดยชอบ

ปัญญาบรรค - หมวกปัญญา

ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต ปญฺญาเป็นแสงสว่างในโลก

ปณฺญา นรานิ รตนํ ปัญญาเป็นรัตนะของนรชน

ปณฺญาว ธเนน เสโย ปัญญาเทียวประเสริฐกว่าทรัพย์

ปณฺญาชีวีชีวิตมาหุ เสฏฺฐํ

ปราชญ์กล่าวชีวิตของผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาว่าประเสริฐสุด

ปณฺญาขตุํ วิปสฺสตี คนย่อมเห็นเนื้อความด้วยปัญญา

ปณฺญา หิ เสฏฺฐา กุสลา วทนฺตี นกษตฺตราชาริว ตารกานํ

สีลํ สิริ จาปี สตยจ ฆมฺโม อุนวายิกา ปณฺญาโด ภวนฺตี

คนฉลาดกล่าวว่าปัญญาประเสริฐ เหมือนพระจันทร์ประเสริฐ

กว่าดาวทั้งหลาย แม้ศีลสิริและธรรมของสัตว์บุรุษ ย่อมไปตามผู้มีปัญญา

ยสํ ลทฺธาน ทุมเมโธ อนตฺถํ จรตี อตฺตโน

อตฺตโน จ ปเรสยจ หีสาย ปฎิปชฺชตี

คนมีปัญญาทราวม ได้ยศแล้วย่อมประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ตน

ย่อมปฏิบัติเพื่อเบียดเบียน ทั้งตนและผู้อื่น

มตฺตาสุขปริจจาคา ปสฺเส เจ วิปลํ สุข

จเช มตฺตาสุขํ ซีโร สมปสฺสํ วิปลํ สุข

ถ้าพึงเห็นสุขอันไพบูลย์ เพราะยอมเสียสละสุขส่วนน้อย

ผู้มีปัญญาแลเห็นสุขอันไพบูลย์ ก็ควรสละสุขส่วนน้อยเสีย

ปณฺญวนตํ ตถาวาที สีเลสุ สุขสมาหิตํ

เจโตสมถมนุยุตฺตํ ตํ เว วิญญู ปสฺสเร

ผู้รู้ย่อมสรรเสริญคนมีปัญญา พุคจริง ตั้งมั่นในศีล

ประกอบความสงบใจนั้นแล

ปาปวรรค - หมวดบาป

อิธ โสจตี เปจฺจ โสจตี ปาปการิ อุกฺขตฺถ โสจตี

โส โสจตี โส วิหญฺญตี ทิสฺวา กมฺมกิลฺลิสฺสมตฺตโน

ผู้ทำบาป ย่อมเศร้าโศกในโลกนี้ ละไปแล้วก็เศร้าโศก ชื่อว่าเศร้าโศกในโลกทั้งสอง

เขาเห็นกรรมอันเศร้าหมองของตน จึงเศร้าโศกและเดือดร้อน

อุทพินทุนิปาเตน อุทกมุโกปิ ปุรติ
อาปุรติ พาโล ปาปสุส โลกั โลกัปี อาจัน
แม่หมื่อน้ำยังเต็มด้วยหยาดน้ำฉันใด
คนเขลาสั่งสมบาปแม่ทีละน้อย ๆ ก็เต็มด้วยบาปฉันนั้น

ปาณิมุหิ เจ วโณ นาสุส หเรยฺย ปาณินา วิสั
นาพุพณั วิสมนุเวติ นคฺติ ปาปํ อกุพฺพโต
ถ้าฝ่ามือ ไม่มีแผล ก็พึงนำยาพิษไปด้วยฝ่ามือได้
ยาพิษซึมเข้าฝ่ามือ ไม่มีแผลไม่ได้ฉันใด บาปย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่ทำฉันนั้น

วาณิโฆว ภยํ มคฺคํ อปฺปสตุโถ มหฺตฺธโน
วิสั ชีวิตฺคาโมว ปาปานิ ปรีวชฺชเย
ควรงดเว้นบาปเสีย เหมือนพ่อค้ามีพวกน้อยมีทรัพย์มาก
เว้นหนทางที่มีภัย และเหมือนผู้รักชีวิตเว้นยาพิษเสียจะนั้น

บุญญวรรค - หมวดบุญ

บุญญํ โจรเหติ ทุหฺรํ บุญฺอันโจรนำไปไม่ได้
บุญญํ สุขํ ชีวิตฺสงฺขมฺหิ บุญฺนำสุขมาให้ในเวลาสิ้นชีวิต

สุโข บุญฺญสุส อจฺจโย ความสั่งสมบุญ นำสุขมาให้

บุญฺญานิ ปฺรโลกสุมี ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ
บุญเป็นที่พึงของสัตว์ในโลกว่า

อิช นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ กตฺบุญฺโย อุกฺยตฺถ นนฺทติ
บุญญํ เม กตฺนฺทติ นนฺทติ ภิกฺขโย นนฺทติ สุคตฺตี คโต
ผู้ทำบุญแล้วย่อมยินดีในโลกนี้
ตายแล้วย่อมยินดีชื่อว่ายินดีในโลกทั้งสอง
เขาข่มยินดีที่เราทำบุญไว้แล้ว ไปสู่สุคติข่มยินดียิ่งขึ้น

บุญญญฺ ปรีโส กยิรา กยิราถนํ ปุณฺปฺปุนํ
ตมฺหิ ฌนฺทํ กยิราถ สุโข บุญฺญสุส อจฺจโย
ถ้าบวชจะพึงทำบุญ ควรทำบุญนั้นบ่อย ๆ
ควรทำความพอใจในบุญนั้น การสั่งสมบุญนำความสุขมาให้

มวามณฺเณถ ปุณฺณสุส น มตฺตํ อากมิตฺตํ
อุทพินฺนุทฺติปาเตน อุทกฺกมฺ โภปี ปุริติ
อาปุริติ ธีโร บุณฺณสุส โลกํ โลกํปี อาจัน
ไม่ควรรูหมีนต่อบุญว่ามีประมาณน้อยจักไม่มีมาถึง
แม่หม้อน้ำย่อมเต็มได้ด้วยหยาดน้ำที่ตกลงมาฉันใด
ผู้มีปัญญาสั่งสมบุญแม้ทีละน้อยๆ ย่อมเต็มได้ด้วยบุญ ฉะนั้น

สหาโย อุตฺตชาตสุส โหติ มิตฺตํ ปุณฺนํ
สยํ กตานิ ปุณฺณานิ ตํ มิตฺตํ สมฺปราชิกํ
สหายเป็นมิตรของคนผู้มีความต้องการเกิดขึ้นบ่อย ๆ
บุญทั้งหลายที่ตนทำเองนั้น จะเป็นมิตรในสัมปราชัยภพ

บุคคลวรรค - หมวดบุคคล

สาธุ โข ปณฺฑิโต นาม ชื่อว่าบัณฑิตย่อมทำประโยชน์ให้สำเร็จได้แล

ปณฺฑิโต สิลสมฺปนฺโน ชลํ อกฺกิว ภาสติ
บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมรุ่งเรืองเหมือนไฟสว่าง

อนตฺถํ ปริวชเชติ อตฺถํ กณฺหาติ ปณฺฑิโต
บัณฑิตย่อมเว้นสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเอาแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์

ทนฺโต เสฏฺโฐ มนุสฺเสสุ ในหมู่มนุษย์ ผู้ฝึกตนแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุด

มหากฺรณฺนิโก นาโถ ท่านผู้เป็นที่พึ่ง ประกอบด้วยกรุณายิ่งใหญ่

กุสโล จ ชหาติ ปาปกํ คนฉลาดย่อมละบาป

นยํ นยติ เมธาวิ คนมีปัญญา ย่อมแนะนำทางที่ควรแนะนำ

สนฺโต น เต เยน วทนฺติ ธรรมํ ผู้ใดไม่พูดเป็นธรรม ผู้นั้นไม่ใช่สัตบุรุษ

สนฺโต สตฺตฺตฺติเต รตา สัตบุรุษยินดีในการถือกุศลสัตว์

สนฺโต สกฺคปฺรายนา สัตบุรุษมีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า

สตฺตฺตฺจ คนฺโธ ปฏฺิวาตเมติ กลิ่นของสัตบุรุษย่อมหอมทวนลมได้

โย พาโล มลัญญติ พาลย์ ปณฺฑิตโต วาปี เตน โส
คนซึ่งรู้สึกตนว่าโง่ จะเป็นผู้ฉลาดเพราะเหตุนั้นได้บ้าง

อสฺนโต นริยํ ษฺนติ อสฺตบฺรุษย่อมไปนรก

สุวิชาโน ภวํ โหติ ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ

ครุ โหติ สการโว ผู้เคารพย่อมมีผู้เคารพตอบ

วนฺทโก ปฏฺวีวฺนฺทํ ผู้ให้ช่วยย่อมได้รับให้ช่วยตอบ

เนกาสิ ลกฺเต สุขํ ผู้กินคนเดียวไม่ได้ความสุข

นตฺถิ โลกเ อนินฺนุทิตโต คนไม่ถูกนินทาไม่มีในโลก

อติตฺถิกุโข จ เวรฺวา คนแข็งกระด้างก็มีเวร

น อฺุชฺฐตา วิตถํ ภณฺนตฺติ คนตรงไม่พูดคลาดความจริง

อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ มารดาบิดาเป็นที่นับถือของบุตร

ปุพฺพาจฺริยาติ วุจฺเจเร มารดาบิดาท่านว่าเป็นบูรพาจารย์ (ของบุตร)

ภตฺตา ปญฺญาณมิตฺถิยา สามีเป็นเครื่องปรากฏของสตรี

สุสุสุสา เสฏฺฐา ภฺริยานํ บรรดาภริยาทั้งหลาย ภริยาผู้เชื่อฟัง เป็นผู้ประเสริฐ

โย จ ปุตฺตา นมฺสุสโว บรรดาบุตรทั้งหลาย บุตรผู้เชื่อฟังเป็นผู้ประเสริฐ

คุณฺวา จาตฺตโน คุณํ ผู้มีความดี จงรักษาความดีของตนไว้

อจฺจยํ เทสยฺนตฺตานํ โย เจ น ปฏฺิคณฺหติ

โกปนฺตโร โทสฺครุ ส เวรํ ปฏฺิณฺจติ

เมื่อเขาขอโทษ ถ้าผู้ใดมีความขุ่นเคือง

โกรธจัด ไม่ยอมรับ ผู้นั้นชื่อว่า หมกแวมไว้

เอวํ กิจฺจฺภาโก โปโส ปิตุ อปริจารโก

ปิตริมิจฺจาจฺริตฺวาน นริยํ โส อฺุปฺปชฺชติ

ผู้ที่มิมีมารดาบิดาเลี้ยงมาได้โดยยากอย่างนี้

ไม่บำรุงมารดาบิดา ประพฤติผิดในมารดาบิดา ย่อมเข้าถึงนรก

เตชวาปี หินโร วิกฤษโณ สกุกโต พุชนสุส ปุชิต
นาริน วสกุโต น ภาสติ ราหุณา อุปโตว จนุทิมา
ถึงเป็นคนมีเดช มีปัญหาเฉียบแหลม อันคนเป็นอันมากสักการบูชา
อยู่ในอำนาจสตรีเสียแล้วยอมไม่รุ่งเรือง เหมือนพระจันทร์ถูกพระราหูบังฉะนั้น

ทุเร สนโต ปกาเสนติ หิมวโนโตว ปพุโพโต
อสุนเตตถ น ทิสฺสนติ รตฺติจิตตา ยถา สรา
สัตบุรุษทั้งหลายยอมปรากฏได้ในที่ไกล เหมือนภูเขาหิมวันต์
อสัตบุรุษทั้งหลายถึงในที่นี้ก็ไม่ปรากฏ เหมือนลูกศรที่ยิงไปกลางคืน ฉะนั้น

ธีโร โภเค อธิคมม สงฺกณฺหาติ จ ฉฺยาตเก
เตน โส กิตฺติ ปโปโปติ เปจฺจ สกุเล ปโมทติ
ผู้มีปรีชาได้โภคะแล้ว ย่อมสงเคราะห์หมู่ญาติ
เพราะการสงเคราะห์นั้น เขาย่อมได้เกียรติ ละไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์

มธฺวา มณฺญตี พาโล ยาว ปาปี น ปจฺจติ
ยทา จ ปจฺจติ ปาปี อถ ทุกฺขํ นิคจฺจติ
คราบเท่าที่บาปยังไม่ให้ผล คนเขลายังเข้าใจว่ามีรสหวาน
แต่บาปให้ผลเมื่อใด คนเขลายอมประสบทุกข์เมื่อนั้น

ยสุส ปาปี กตํ กมฺมํ กุสเลน ปีถียติ
โสมํ โลกํ ปกาเสติ อพฺภา มุตฺโตว จนุทิมา
ผู้ใดทำกรรมชั่วแล้ว ละเสียได้ด้วยกรรมดี
ผู้นั้นยอมยังโลกให้สว่าง เหมือนพระจันทร์พ้นจากเมฆ

ยสุส รุกฺขสุส ฉายาย นิสฺสีเทยฺย สเยยฺย วา
น ตสุส สาขํ ภณฺเชยฺย มิตฺตทุพฺโพ หิ ปาปโก
บุคคลนั่งหรือนอน (อาศัย) ที่ร่มเงาดันไม้ใด
ไม่ควรรานกิ่งต้นไม้ นั้น เพราะผู้ประทุษร้ายมิตร เป็นคนเลวทราม

โย มาตรํ ปีตรํ วา มจฺโจ ชฺมเมน โปสฺติ
อิเชว นํ ปสฺสนติ เปจฺจ สกุเล ปโมทติ
ผู้ใดยอมเลี้ยงมารดาบิดาโดยธรรม
บัณฑิตยอมสรรเสริญผู้นั้นในโลกนี้ เขาละไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์

สพพิ เกทปริยุนติ เอวิ มจจัน ชีวิติ
ชีวิตของสัตว์เหมือนภษณะดิน ซึ่งล้วนมีความสลายเป็นที่สุด

น มิยุฆมานิ ธนมนุเวติ กิณฺจิ ทรัพยัสนิกกิตฺตตามคนตายไปไม่ได้

อชฺตมา เจว ทพิททา จ สพเพ มจฺจุ ปรายนา
ทั้งคนมีคณจน ล้วนมีแต่ความตายเป็นเบื้องหน้า

ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา เย จ ปณฺชิตา
สพเพ มจฺจุสั ยนฺติ สพเพ มจฺจุปรายนา
ทั้งเด็ก ทั้งผู้ใหญ่ ทั้งเขลา ทั้งฉลาด
ล้วนไปสู่อำนาจแห่งความตาย ล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า

ยถา ทณฺเฑน โคปาลา คาโว ปาเชติ โคจริ
เอวิ ชรา จ มจฺจุ จ อาสู ปาเชนฺติ ปาณินิ
ผู้เลี้ยงโคย่อมต้อนฝูงโค ไปสู่ที่หากินด้วยพลองจันใด
ความแก่และความตาย ย่อมต้อนอายุของสัตว์มีชีวิต ไปฉนั้น

ยถา วาริวโห ปุโร วเห รุกฺเข ปกฺกลเซ
เอวิ ชราย มรณฺเน วุยุ หนฺเต สพฺพปาณินอ
ห้วงน้ำที่เต็มฝั่ง พิงพัดต้นไม้ซึ่งเกิดที่ตลิ่งไปฉนั้นใด
สัตว์มีชีวิตทั้งปวง ย่อมถูกความแก่และความตายพัดไปฉนั้น

อจฺเจนฺติ กาลา ตฺรยฺนฺติ รตฺติโย วโยคฺฆนา อณุปฺพุพิ ชนฺติ
เอตํ ภยํ มรณฺเ เปกฺขมาโน ปุณฺณฺยานิ กยิราถ สุขาวหานิ
กาลย่อมล่วงไป ราตรีย่อมผ่านไป ชั้นแห่งวัยย่อมละลำดับไป
ผู้เลี้ยงเห็นภัยในมรณะนั้น พึงทำบุญอันนำความสุขมาให้

มิตตวรรค - หมวดมิตร

มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน

สหาโย อตฺตชาตสฺส โหติ มิตฺตํ ปุณฺปุณฺนิ
สหายเป็นมิตรของผู้มีความต้องการเกิดขึ้นเนื่อง ๆ

สพพุดต ปุชิต โหติ โย มิตตานัน ทุพกติ
ผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร ย่อมมีผู้บูชาในที่ทั้งปวง

มิตตทุพโก หิ ปาปโก ผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวแท้

ภริยา ปรมมา สขา ภรรยาเป็นเพื่อนสนิท

นตฺต พาลे สหายดา ความเป็นสหายไม่มีในคนพาล

สเจ ลภถ นิปกํ สหายํ จเรยฺย เตนตฺตมโน สติมา
ถ้าได้สหายผู้รอบคอบ พึงพอใจมีสติเที่ยวไปกับเขา

วจาบรรค - หมวดวจา

โมกฺโข กลฺยาณียา สาธุ เปล่งวจางามยังประโยชน์ให้สำเร็จ

หทยสฺส สทิสฺส วจา วจาเช่นเดียวกับใจ

มุตฺวา ตปฺปติ ปาปิกํ คนเปล่งวจาช่วยย้อมเดือดร้อน

ทฺฐสฺส ผรุสา วจา คนโกรธมีวจาหยาบ

สํโฆหารเณ โสเจยฺย เวทิตพฺพํ ความสะอาดพึงรู้ได้ด้วยถ้อยคำ

ตเมว วาจํ ภาเสยฺย ยายตฺตานัน ตาปเย ควรกล่าวแต่วจาที่ไม่ยังตนให้เดือดร้อน

นาติเวลํ ปภาเสยฺย นตฺตฺถิ สพฺพทา สียา อวิกฺกมฺมํ มิตฺตํ วาจํ ปตฺเตกาลे อุตฺทริเย
ไม่ควรจวนเกินกาล ไม่ควรนิ่งเสมอไป เมื่อถึงเวลาควรพูดพอประมาณ ไม่พินเพื่อ

โย นิณฺทิตฺยํ ปสฺสตี ตํ วา นิณฺทิตฺโย ปสฺสตีโย

วิจฺฉินาติ มฺมุเขน โส กถิํ กลินา เตน สฺขํ น วินทิตฺติ

ผู้ใดสรรเสริญคนควรติ หรือติคนที่ควรสรรเสริญ

ผู้นั้นย่อมเก็บโทษด้วยปาก เขาไม่ได้สุขเพราะโทษนั้น

สจฺจํ เว อมตา วจา คำสัตย์แท้เป็นวจาไม่ตาย

วริยบรรค - หมวดความเพียร

กาลาคตณฺจ น หาเปติ อตุถิ คนขยัณย้อมไม่ว่าประโยชน์ชั่วตามกาล

วิริเยน ทุกขมจเจติ คนล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร

ปฎิรูปการี ชุรฺวา อุกฺกุฐาตา วินุทเต ธนํ
คนมีธุระหมั่นทำงานให้เหมาะเจาะ ย่อมหาทรัพย์ได้

น นิพฺพินฺนุทฺตยการิสฺส สมมตฺตโถ วิปจฺจติ
ประโยชน์ย่อมไม่สำเร็จโดยชอบแก่ผู้ทำโดยเบื้อหน่าย

หิยโยติ หิยยติ โปโส ปเรติ ปรีหายติ
คนที่ผลัดวันประกันพรุ่งย่อมเสื่อม ยิ่งว่ามะรืนนี้ยิ่งเสื่อม

อปปเคนปิ เมธาวิ ปากฺเณน วิจกฺขโณ
สมฺภูฐาเปติ อตุตฺตานํ อญฺเฐ อคฺคิวิ สนฺนุณฺมํ
ผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดย่อมตั้งตนได้ด้วยต้นทุนเมื่อน้อย
เหมือนคนก่อไฟน้อยขึ้นจะนั้น

อุกฺกุฐาตา กมฺมชฺเชยฺยสุ อบฺบมตฺตโถ วิชานวา
สมํ กปฺเปติ ชีวิตํ สมภตํ อนฺนุรกฺขติ
ผู้ขยันในหน้าที่การงาน ไม่ประมาท
เข้าใจเลี้ยงชีพพอสมควร จึงรักษาทรัพย์ที่หามาได้

โย จ วสุสฺสตุํ ชีเว กุสิโต หินฺนวิริโย
เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย วิริยํ อารภโต ทพฺพํ
ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรเลว พึ่งเป็นอยู่ตั้งร้อยปี
ส่วนผู้ปรารภความเพียรมั่นคง มีชีวิตอยู่เพียงวันเดียวก็ประเสริฐกว่า

โกสชฺชํ ภยโต ทิสฺวา วิริยารมฺภญฺจ เขมโต
อารทฺธวิริยา โทถ เอสา พุทฺธานุสาสนี
ท่านทั้งหลายจงเห็นความเกียจคร้านเป็นภัย
และเห็นการปรารภความเพียรเป็นความปลอดภัย
แล้วปรารภความเพียรเถิด นี่เป็นพุทธานุสาสนี

สพฺพทา สีสสมฺปนฺโน ปญฺญวา สุสฺมาหิโต
อารทฺธวิริโย ปหิตตฺตโถ โอมํ ตฺรติ ทุตฺตรํ
ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล มีปัญญา มีใจมั่นคงดีแล้ว

ปรารภความเพียรตั้งตนไว้ในกาลทุกเมื่อ ย่อมข้ามโอฆะที่ข้ามได้ยาก

ศีลวรรค - หมวดศีล

สุขํ ยาว ชรา สีลํ คีลนํสุขมาให้ตราบเท่าชรา

ศีลํ กิเรว กลุยาณํ ท่านว่าศีลนั้นเทียวเป็นความดี

สํวาเสน สีลํ เวทิตัพพํ ศีลพึงรู้ได้เพราะอยู่ร่วมกัน

สาธุ สัพพุตถ สํวโร ความสำรวมในที่ทั้งปวงเป็นดี

ศีลํ รกฺเขยฺย เมธาวิ ปราชญ์พึงรักษาศีล

อาทิ สีลํ ปตฺติภูจฺจํ กลุยาณานนฺจ มาตุกํ
ปมฺขํ สพฺพทรมฺมานํ ตสฺมา สีลํ วิโสธเย
ศีลเป็นที่พึ่งเบื้องต้น เป็นมารดาของกัลยาณธรรมทั้งหลาย
เป็นประมุขของธรรมทั้งปวง เพราะฉะนั้นควรชำระศีลให้บริสุทธิ์

อวณฺณนฺจ อกิตฺตฺตฺนฺจ ทุสฺสึโล ลภเต นโร
วณฺณํ กิตฺตํ ปสฺสณฺจ สทา ลภติ สีลวา
คนผู้ศีลย่อมได้รับความดีเดียน และความเสียชื่อเสียง
ส่วนผู้มีศีลย่อมได้รับชื่อเสียงและความยกย่องสรรเสริญทุกเมื่อ

อิเชว กิตฺตํ ลภติ เปจฺจ สกฺเคจฺจ สุมโน
สพฺพุตถ สุมโน ธีโร สึเลสุ สฺสุมมาหิโต
ผู้มีปริษามั่นคงดีแล้วในศีล ย่อมได้รับชื่อเสียงในโลกนี้
จะไปแล้วย่อมดีใจในสวรรค์ ชื่อว่าย่อมดีใจในที่ทั้งปวง

ศีลํ รกฺเขยฺย เมธาวิ ปตฺตยาโน ตโย สุเข
ปสฺสํ วิตุตฺตลาภญฺจ เปจฺจ สกฺเคจฺจ ปโมทนํ
ผู้มีปัญญาเมื่อปรารถนาสุขสามอย่าง คือความสรรเสริญ
ความได้ทรัพย์ และความละไปบันเทิงในสวรรค์ ก็พึงรักษาศีล

ศีลวา หิ พหุ มิตฺเต สณฺญเมนาธิคจฺจติ
ทุสฺสึโล ปน มิตฺเตหิ ธีสฺเต ปาปมาจโร

ผู้มีศีลย่อมได้มิตรยากด้วยความสำรวม
ส่วนผู้ไม่มีศีล ประพฤติชั่ว ย่อมแตกจากมิตร

ศีล ปณิธิ อปปฏิมัมมํ ศีล อารุชมุตตมํ
ศีล อารณํ เสฏฐํ ศีล กวจมพุกตํ
ศีลเป็นกำลัง ไม่มีที่เปรียบ ศีลเป็นอาวุธสูงสุด
ศีลเป็นเครื่องประดับอย่างประเสริฐสุด ศีลเป็นเกราะอย่างอัศจรรย์

ศีล เสตุ มหเสกโข ศีล คนฺโธ อนุตฺตโร
ศีล วิเลปนํ เสฏฐํ เยน วาติ ทิโส ทิสํ
ศีลเป็นสะพานอันสำคัญ ศีลเป็นกลิ่นที่ไม่มีกลิ่นอื่นยิ่งกว่า
ศีลเป็นเครื่องประดับอันประเสริฐสุด เพราะศีล (มีกลิ่น) ขจรไปทั่วทุกทิศ

สุขวรรค - หมวดสุข

สพฺพตฺถ ทฺถขสฺส สุขํ ปหานํ ละเหตุทุกข์ได้เป็นสุขในที่ทั้งปวง

อพฺยา ปชฺฉํ สุขํ โลกํ ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลก

นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ ความสุข (อื่น) ยิ่งกว่าความสงบไม่มี

นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง

อทสฺสเนน พาลานํ นิจฺจเมว สุขี ลีโย จะพึงมีความสุขเป็นนิตย์ ก็เพราะไม่พบเห็นคนพาล

สุขํ สุปฺติ พุทฺโธ จ เยน เมตฺตา สุภาวิตํ ผู้เจริญเมตตาดีแล้วย่อมหลับและตื่นเป็นสุข

สุโข พุทฺธานํ อูปฺปาโท ความเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้าทั้งหลายนำสุขมาให้

เสวนาวรรค - หมวดคบหา

วิสุตฺตสฺส ภยมนฺเวติ เพราะความไว้วางใจภัยจึงตามมา

อตฺถิรํ นิวาเสน ปิโย ภวติ อปฺปิโย เพราะอยู่ด้วยกันนานเกินไป คนที่รักกันก็มักหน่าย

ยํ เว เสวติ ตาทิโส คบคนใดก็เป็นเช่นนั้น

ทกุโจ พาเลหิ สวาโส อมิตเนว สพุพทา
อยู่ร่วมกับคนพาลนำทุกข์มาให้เสมอไป เหมือนอยู่ร่วมกับศัตรู

ธีโร จ สุขสวาโส ญาตินัว สมากโม
อยู่ร่วมกับปราชญ์นำสุขมาให้ เหมือนสมาคมกับญาติ

นินียติ ปุริโส นินินเสวี ผู้คบคนเลวย่อมเลวลง

ทกุโจ พาเลหิ สงคโม สมาคมกับคนพาลนำทุกข์มาให้

สุโจ หเว สปุปริเสน สงคโม สมาคมกับสัตบุรุษนำสุขมาให้

น ปาปชนสเสวี อจจนตสุขเมธติ ผู้ไม่คบคนชั่ว ย่อมได้รับสุขส่วนเดียว

สงกเถว อมิตตสมึ ควระเวงในศัตรู

มิตตสมิมปิ น วิสเสส แม้นมิตรก็ไม่ควรไว้ใจ

นาสมเส กตปาปมฺหิ ไม่ควรไว้ใจคนทำบาป

นาสมเส อตตตตปญญมฺหิ ไม่ควรไว้ใจคนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว

คคร ว ปลาเสน โย นโร อุปนยฺหติ
ปตตปิ สุรท วายนติ เอว ธีรูปเสวนา
คนห่อกฤษณาด้วยใบไม้
แม้ใบไม้ก็หอมไปด้วยจันได การคบกับนักปราชญ์ก็ฉนั้น

ปุตติมจฺฉ กุสกุเคน โย นโร อุปนยฺหติ
กุสาปิ ปูติ วายนติ เอว พาลูปเสวนา
คนห่อปลาน้ำด้วยใบหญ้าคา
แม้หญ้าคาก็พลอยเหม็นน้ำไปด้วยจันได การคบคนพาลก็ฉนั้น

สทฺเชน จ เปสเลน จ ปญญวตา พหุสุเตน จ
สจิตฺ หิ กรอยย ปณฺฑิตอ ภทฺโท สปุปริเสหิ สงคโม
บัณฑิตพึงทำความเป็นเพื่อนกับคนมีศรัทธา มีศีลเป็นที่รัก
มีปัญหาและเป็นพหุสุต เพราะการสมาคมกับคนดี เป็นความเจริญ

ปสนนเมว เสเวยย อปฺปสนนํ วิชชชเย
ปสนนํ ปยิริปาเสยฺย รหํทฺวทกตฺถิโก
นุคคตฺตวคคปฺผู้เลื่อมใสเท่านั้น ควรเว้นผู้ไม่เลื่อมใส
ควรเข้าไปนั่งใกล้ผู้เลื่อมใส เหมือนผู้ต้องการน้ำเข้าไปหาห้วงน้ำจะนั้น

ปถินณกวรรค - หมวดเบ็ดเตล็ด

หิริโอดตฺตปฺปญฺญเว โลกํ ปาเลติ สาธุกํ
หิริและโอดตฺตปฺปะ ย่อมรักษาโลกไว้เป็นอันดี

โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา เมตฺตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก

อโรติ โลกนาสิกา ความริษยาเป็นเหตุทำให้โลกให้ฉิบหาย

อโรคฺยปรมา ลาภา ความไม่มีโรค เป็นลาภอย่างยิ่ง

กาโล ฆสฺติ ภูตานิ สพฺพาเนว สหตฺตนา
กาลเวลา ย่อมกินสรรพสัตว์พร้อมทั้งตัวมันเอง

สพฺพญจ ปฐฺวี ทชฺชา นาคตฺถญฺญมฺภิราชเย
ถึงให้แผ่นดินทั้งหมด ก็ยังคนออกศรัทธาให้จงรักไม่ได้

หนนฺติ โภคา ทุมฺเมธํ โภคทฺรพฺยํ ย่อมฆ่าคนมีปัญญาทราวม

สกุภาโร กวาปฺริสํ หนฺติ สักการะ ย่อมฆ่าคนชั่วเสีย

นตฺถิ โลเก รโห นาม ปาปกมฺมํ ปกฺกพฺพโต
ชื่อว่าที่ลับของผู้ทำบาปกรรม ไม่มีในโลก

โภคา สนนิจยํ หนฺติ วมฺมิโกวฺปจฺยติ
โภคทฺรพฺยํของผู้ครองเรือนดี
ย่อมถึงความพอกพูน เหมือนจอมปลวกกำลังก่อขึ้น

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นาม โคตฺตํ นุ ชีรติ
ร่างกายของสัตว์ย่อยยับได้ แต่ชื่อและสกุลไม่ย่อยยับ

อติตํ นานุราคเมยฺย ไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงมาแล้ว

นปฏิกงเข อนาคต ไม่ควรหวังในสิ่งที่ยังมาไม่ถึง

อิติธัฐโต สุราฐโต อภุชฐโต จ โยนโร

ลทฺธํ ลทฺธํ วินาสติ ตํ ปราภวโต มุขํ

คนใดเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา และนักเลงการพนัน

ย่อมล้างผลาญทรัพย์ที่ตน ได้แล้ว ข้อนั้นเป็นเหตุแห่งผู้ฉิบหาย

อนาวญฺฐิตจิตตสฺส ลหุจิตตสฺส ทฺพภิโน

นิจํ อทฺทวสีลสฺส สุขภาโว น วิชฺชติ

เมื่อมีจิตไม่หนักแน่น เป็นคนใจเบา มักประทุษร้ายมิตร

มีความประพฤติกลับกลอกเป็นนิสัย ย่อมไม่มีความสุข

ยถาปี มูเล อนุปทฺทเว ทพฺเห ฉินฺโนปี รุกฺโข ปฺนเรว รุหติ

เอวมปี ตมฺหานุสเย อนูหเต นิพฺพตฺตติ ทฺกขมิตํ ปฺนปฺปฺนํ

เมื่อรากยังมั่นคงไม่มีอันตราย ต้นไม้แม้ถูกตัดแล้วย่อมงอกได้อีกฉันใด

เมื่อตัดหนาสัຍยังไม่ถูกกำจัดแล้ว ทุกข์นี้ย่อมเกิดรำไปฉันนั้น

โย เว ตํ สหตี ชมฺมี ตณฺหํ โลกํ ทฺรจฺจยํ

โสกา ตมฺหา ปปตฺนฺติ อฺทฺพิณฺทฺว โปกฺขรา

ผู้ใดครอบงำตี้นหาลามก อันลวงไต่ยากในโลก

ความโศกทั้งหลายย่อมตกไปจากผู้นั้น เหมือนหยาดน้ำตกไปจากใบบัวฉะนั้น

สพฺพปาปสฺส อกรรมํ กุสลสฺสุปฺสมปฺทา

สจิตฺตปริโยทฺปนํ เอตํ พุทฺธาน สาสนํ

การไม่ทำบาปทั้งปวง การยังกุศลให้ถึงพร้อม

การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

ที่มา : <http://www.heritage.thaigov.net/religion/proverb/proverb.htm>